

A Comparative Study of the Position of Women in the Poems of Persian & Urdu-Speaking Poets (With Emphasis on the Poems of Simin Behbahani, Fatemeh Arkai, Payam Azami, & Aref Sahab)

Rubab-Batoul Palavi¹, Maryam Jafarzadeh²

1. Graduate School of Literature and Humanities, Bent al-Hoda Higher Education Institute, Al-Mustafa International University, Qom, Iran.

2. Department of Persian Language and Literature, Al-Mustafa Open University, Al-Mustafa International University, Qom, Iran.

Abstract

The position of women in contemporary poetry, as one of the important topics of literature, has always been of interest to poets. This study conducts a comparative study of the position of women in the poetry of contemporary Iranian and Urdu poets. In this regard, the poems of prominent poets such as Simin Behbahani, Fatemeh Arkai in Persian and Payam Azami and Aref Sahab in Urdu are examined. The analyses show that poets of both languages have addressed issues such as defending women's rights, their position in the family, role models, their position in society, and the suffering and struggle of women in society. In Persian poetry, women are manifested as independent beings with individual identities who are constantly in search of freedom and liberation from social constraints. Iranian poets criticize patriarchal structures and restrictive traditions and depict the suffering and challenges of women. In Urdu poetry, poets also pay attention to the importance and personality of women. In these poems, women are portrayed as independent symbols as well as valuable beings and influential individuals in society. Social criticism is also clearly evident in Urdu poetry, where poets address the limitations and challenges faced by women.

Keywords: Woman, Simin Behbahani, Fatemeh Arkai, Payam Azami, Aref Sahab.

¹ Email: rub.b.palavi20020@yahoo.com.

² Email: mj.hh.lit@gmail.com

بررسی تطبیقی جایگاه زن در سروده‌های شاعران فارسی زبان و اردو زبان

(با تأکید بر اشعار سیمین بهبهانی، فاطمه ارکعی، پیام اعظمی و عارف سحاب)

رباب بتول پلوی^۱، مریم جعفرزاده^۲

۱. مدرسه عالی ادبیات و علوم انسانی، موسسه آموزش عالی بنت الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

۲. گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه مجازی المصطفی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

چکیده

جایگاه زن در شعر معاصر، به عنوان یکی از موضوعات مهم ادبیات، همواره مورد توجه شاعران قرار گرفته است. این تحقیق به بررسی تطبیقی جایگاه زن در شعر شاعران معاصر ایرانی و اردو زبان پرداخته است. در این راستا، اشعار شاعران برجسته‌ای همچون سیمین بهبهانی و فاطمه ارکعی در زبان فارسی و پیام اعظمی و عارف سحاب در زبان اردو مطالعه و بررسی شد. تحلیل‌ها نشان می‌دهد که شاعران هر دو زبان به مسائلی نظیر دفاع از حقوق زنان، جایگاه در خانواده، الگوگیری، جایگاه در اجتماع و رنج و مبارزه زنان در جامعه پرداخته‌اند. در شعر فارسی، زنان به عنوان موجوداتی مستقل و دارای هویت فردی تجلی می‌یابند که پیوسته در جست‌وجوی آزادی و رهایی از قید و بندهای اجتماعی هستند. شاعران ایرانی به نقد ساختارهای مردسالارانه و سنت‌های محدودکننده پرداخته‌اند و به تصویرسازی از رنج‌ها و چالش‌های زنان می‌پردازند. در شعر اردو، شاعران نیز به اهمیت و شخصیت زنان توجه دارند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در این اشعار، زنان به عنوان نماد مستقل و همچنین موجوداتی با ارزش و افراد تأثیرگذار در جامعه به تصویر کشیده شده‌اند. نقد اجتماعی در شعر اردو نیز به وضوح نمایان است، جایی که شاعران به محدودیت‌ها و چالش‌هایی که زنان با آن مواجه هستند، می‌پردازند.

کلیدواژه‌ها: زن، سیمین بهبهانی، فاطمه ارکعی، پیام اعظمی، عارف سحاب.

¹ Email: rub.b.palavi20020@yahoo.com.

² Email: mj.hh.lit@gmail.com.

۱. مقدمه

مقام زن در ادیان مختلف بحث گسترده و پیچیده‌ای است و به صراحت می‌توان تفاوت‌هایی را مشاهده کرد. در دین یهود هم مانند اعراب جاهلیت، تولد دختران باعث ننگ و شرم پدران می‌شد بعضی از مسیحی‌ها معتقد هستند که حضرت مریم انسان بوده دارای روح جاوید است. بقیه زنان صفات انسانی ندارند نه فقط صفات انسانی ندارند بلکه روح جاوید هم ندارند و در برزخ بین حیوان و انسان حساب می‌گردد برخی معتقدند که نباید زن بعد از وفات شوهرش زنده بماند یا اگر بعد از شوهرش زنده ماند حق ندارد که دوباره شوهر کند. در عهد عتیق اسم زنانی برده شد که برای سرنوشت تاریخ و اجتماع نقش بزرگی رقم زدند. کتاب‌های مقدس در عهد عتیق و هم در عهد جدید مرد را در همه جای زندگی خانوادگی، اجتماعی برتری و مقام داده‌اند و اطاعت مردان بر زنان واجب کرده‌اند. قبل از اسلام زنان هیچ ارزشی قائل نبودند وجود زن ننگ و آبر برای پدر بود. در عرب جاهلیت پسران ارزش و مقام زیادی داشتند وجود پسران بقای نسل خود و خانواده شناخته بودند. دختران را زنده به گور می‌کردند زنان از حق و حقوقشان محروم بودند، زنان استقلال مالی نداشتند. حق انتخاب، حق زندگی در اختیارشان نبود مرد اختیار تام داشت او هر کاری انجام می‌داد، آزادانه دختر خویش را می‌فروخت یا به دیگری می‌بخشید حتی اگر صلاح می‌دید می‌کشت. با ظهور دین محمدی زنان ارزش و احترام قائل شدند زنان به‌عنوان اعضای محترم جامعه و خانواده شناخته شدند و در قرآن و احادیث به حقوق و مسئولیت‌های آنها پرداخته شده است زنان می‌توانند دارای استقلال مالی باشند، حق تحصیل، حق انتخاب داشته باشند و می‌توانند در کسب و کار مشارکت داشته باشند.

۱-۱. هدف و ضرورت انجام پژوهش

در باور اسلام که زن مانند مرد است، هیچ یک از این دو، بر دیگری برتری ندارد؛ بلکه ارزش و برتری در تقوا و عمل دستورات الهی دانسته است. شاعران برجسته معاصر ایرانی، در اشعار خودشان نقشی مهم و تأثیرگذار به زنان بخشیده‌اند شاعران دیدگاهی نو و انتقادی به موضوعات مختلف پرداخته و نقش و مقام زن را در زمینه‌های اجتماعی فرهنگی و قدرت و استقلال، عشق و احساسات، انسان‌دوستی و حقوق و عدالت، زن به‌عنوان نماد مقاومت و آزادی شخصیت و مقام زن در اشعار خودشان اشاره کرده‌اند. همچنین شاعران معاصر اردو زبان نیز در مورد جایگاه و شخصیت، مقام و منزلت اشاره کرده و زن را به‌عنوان زینت و رونق خانه، افتخار پدر و مادر، جایگاه بالایی در شعر خود اشاره کرده‌اند.

۲. بحث و بررسی

۱-۲. آشنایی با حقوق زن

آگاهی از حقوق زنان یک موضوع مهم است که شامل حقوق قانونی، اجتماعی و فرهنگی می شود. در اینجا برخی از حقوق زنان را اشاره می کنیم قرآن مجید می فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده اید! برای شما حلال نیست که زنان را به اکراه به ارث برید و بر آنان سخت بگیرید تا بعضی از آنچه را به آنان بخشیده اید، خود ببرید، مگر آنکه مرتکب فحشاء آشکار شوند و با آنان به نیکویی رفتار کنید و اگر از همسرانتان خوشتان نیامد چه بسا شما چیزی را خوش نداشته باشید، ولی خداوند، خیر فراوان در آن قرار داده باشد.» (نساء / ۱۹) جامعه زنان از حقوقی چون حق ازدواج، حق سلامت، امنیت، اقتصاد، آموزش و... برخوردارند.

سیمین بهبهانی بر این امر تأکید دارد که زن و مرد گرچه مثل هم هستند ولی حقوق زن آنچنان که شایسته است ادا نمی شود:

مرا زین چهره ی خندان مبینید که دل در سینه ام دریای خون است
به کس این چشم پر نازم نگوید که حال این دل غمدیده چون است
مرا عار آید از کاخی که در آن نه آزادی نه استقلال دارد

(بهبهانی، ۱۳۸۲: ۹۰)

یکی از حقوق زنان و مردان حق تحصیل علم و دانش است؛ یکی خودخواهی ها و بی عدالتی های مردان در طول تاریخ که زنان را از حقوق شان بازداشته و حقوق خودشان را شناختند. زنان باید حقوق خود را بشناسند و در راه رسیدن به اهداف خود، استقلال، تحصیل علم و دانش بکوشند. نسیم شمال به موضوع تحصیل علم زنان بسیار تأکید دارد؛ او معتقدست که زنان هم باید مانند مردان با سواد باشند:

ای دختر من درس بخوان فصل بهار است بیکار به خانه منشین، موقع کار است
بک چادری از عفت و ناموس به سر کن وانگه برو مدرسه تحصیل هنر کن
علم است که معروف نموده عرفا را علم است که مشهور نموده شعرا را
تعظیم نمایید جمیع علما را دایم ز جهالت دل بی علم فکار است

(نسیم شمال، ۱۳۸۶: ۱۰۱)

زنده به گور کردن دختران، نمادی از اوج ظلم و نادیده گرفتن حقوق زنان و در برخی دوره ها، زنان حتی در مجالس و محافل، به عنوان ابزار تفریح و هوس رانی مورد سوء استفاده قرار گرفتند. اگلے لوگوں نے اسے پیکر بے جان سمجھا نئی تہذیب نے تفریح کا سامان سمجھا

در گذشته، زنان را همچون موجوداتی بی روح و بی جان تصور می‌کردند که تنها برای خدمت و بردگی آفریده شده‌اند و در تمدن جدید نیز، با وجود پیشرفت‌های ظاهری، زنان به‌عنوان ابزار سرگرمی، کالا در رسانه‌ها و صنعت‌های مختلف مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرند. شاعر در این بند، نگاهی انتقادی به تاریخ ظلم و ستم بر حقوق زنان دارد و نشان می‌دهد که چگونه در دوران مختلف، زنان قربانی تعصبات و بی‌عدالتی شده‌اند. او با اشاره به گذشته و حال، خواستار شناخت و احیای حقوق واقعی زنان است.

۲-۲. جایگاه زن در خانواده

زن در خانواده جایگاه بسیار والایی دارد و سازنده خانواده است؛ بستر خانواده نیز نقش مهمی برای بروز استعداد و توانمندی‌های او دارد. زن در نقش‌های دختر، همسر و مادر اهمیت خود را به رخ می‌کشد. دختران در خانواده اسلامی دارای عزت و احترام زیادی هستند. خانه‌ای که در آن دختری وجود دارد مورد عنایت و رحمت ویژه خداوند است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حدیثی درباره برکت خانه‌هایی که در آن فرزند دختر باشد فرموده‌اند: قال رسول الله صلی الله علیه و آله: «ما من بیت فیہ البنات إلا نزلت کل یوم علیه اثنا عشرة بركة و رحمة من السماء و لا تنقطع زیارة الملائكة من ذلك البیت یکتبون لابیهم کل یوم و لیلة عبادة سنة.» خانه‌ای که در آن دخترانی وجود داشته باشند، هر روز دوازده برکت از آسمان بر آن خانه نازل می‌شود و رفت و آمد ملائکه از آن خانه قطع نمی‌شود و برای پدر در هر شب و روز، عبادت یک سال را می‌نویسند. (شعیری، بی تا: ۲۸۵)

شاعر برجسته معاصر پاکستانی عارف سحاب در شعر خود با عنایت به این حدیث مقام زن در خانواده چنین اعتقاد دارد که اگر زن باشد باعث زینت خانه می‌شود، اگر دختر باشد افتخار و عزت پدر و مادرش می‌گردد.

عورت بے اگر بہن تو گھر بن جائے گی زینت زوجہ بے تو بن جائے گی سب کے لیے رحمت
اگر زن به عنوان خواهر باشد، خانه زینت و رونق می‌یابد، اگر زن به‌عنوان همسر باشد باعث رحمت برای همه می‌شود.
بیٹی بے تو بن جائے گی ماں باپ کی عزت عورت پہ بوٹی رب کی یہی خاص عنایت
اگر دختر باشد افتخار و عزت پدر و مادر می‌شود و این نعمت خاص خداوند بر زن است.

مالک نے رکھا پیر تلے جس کے جنان ہے یہ فخر بھی کیا کم ہے کہ عورت وہی ماں ہے
خداوند زیر پای مادر جنت گذاشته است، آیا این فخر و افتخار کم است که مادر همان زن است. (عارف سحاب، ۲۰۱۰: ۲۰۸)

اگر بخواهیم جایگاه بانوی منزل را در اسلام مورد بررسی قرار دهیم، حدیثی از پیامبر اکرم ﷺ که در نهج الفصاحه آمده را نقل می‌کنیم که فرمودند: «كُلُّ نَفْسٍ مِنْ بَنِي آدَمَ سَيِّدٌ فَالرَّجُلُ سَيِّدُ أَهْلِهِ وَ الْمَرْأَةُ سَيِّدَةُ بَيْتِهَا.» (پاینده، ۱۳۸۲: ۶۱۴)

هر فردی از افراد بنی‌آدم سیادت و مسئولیتی دارد، پس مرد سید، بزرگ و مسئول خانواده و زن بانوی منزل و سیده منزل است. اگر بخواهیم با اصطلاحات امروزی تطبیق دهیم می‌توان گفت که امور داخلی خانه با بانوی منزل است و در اسلام او به‌عنوان مدیر داخلی یا معاون اجرایی معرفی می‌شود. کل نظام و مدیریت خانواده تحت مسئولیت مرد است. اما وقتی داخل منزل آمدیم اداره منزل با بانوی منزل است.

۳-۲. جایگاه زن در اجتماع

زن در اجتماع نقش و وظایف بسیاری دارد که نیمی از پیکره اجتماع است. در رفتار، فرهنگ و فکر زن بدون شک و برای جامعه و پیشرفت جامعه مؤثر و اهمیت ویژه‌ای است. در قرآن مجید خداوند متعال به این موضوع اشاره کرده است که زنان در امور اجتماعی، عقیدتی، اقتصادی، اخلاقی و سیاسی در کنار مردان هستند. «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» (سوره توبه/ ۷۱)

مردان و زنان باایمان، ولیّ (یار و یاور) یکدیگرند؛ امر به معروف، و نهی از منکر می‌کنند؛ نماز را برپا می‌دارند؛ و زکات را می‌پردازند؛ و خدا و رسولش را اطاعت می‌کنند؛ به زودی خدا آنان را مورد رحمت خویش قرار می‌دهد؛ خداوند توانا و حکیم است!

دین مبین اسلام زنان و مردان با ایمان و باتقوا را در برابر انجام فرمان خداوند متعال یار و یاور یکدیگر معرفی کرده است و این موضوع اشاره کرده و مردان را فقط در این امور مخصوص نکرده است. با نگاهی به امور اجتماعی در صدر اسلام درمی‌یابیم زنان در این امور نقش بسیاری داشته‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌شود.

«سبیه» که به «ام عماره» معروف گردید و مادر دو شهید است، در زمان رسول خدا (ص) در تمام نبردهای پیامبر برای آب دادن و مداوای مجروحین حضور داشت (محمّدی نیا، ۱۳۸۹: ۷۴). امام محمد باقر علیه السلام فرمود: «در جنگ احد، شصت جای بدن حضرت علی علیه السلام مجروح شد رسول خدا صلی الله علیه و آله دوزن به نامهای ام سلمه و ام عطیه را مامور مداوا و پانسمان زخم‌های بدن حضرت قرار داد.» (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۱۰۴). مشارکت حضرت فاطمه زهرا علیه السلام تلاش و مجاهدت آن بانوی بزرگوار در راستای حفظ گوهر وجودی زن، الگویی بی‌مثل است. حضور اجتماعی آن بانوی بزرگوار به هنگامه نبرد خندق که مدینه در محاصره دشمن بود فاطمه زهرا علیه السلام در محل حفر خندق حضور می‌یابد و مقداری از قرص نانی را که برای فرزندانش پخته است،

برای پدر بزرگوار خود - که به مدت سه روز هیچ غذایی تناول نکرده - می‌آورد؛ پیامبر ﷺ فرمود: «این اولین غذایی است که پس از سه روز پدرت بر دهان می‌گذارد.» (ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴: ۱۲۹)

«فاطمه زهرا ﷺ در روزهای تنهایی و غربت امام علی ﷺ و دوران بی وفایی مردم مدینه، برای ربودن و گرفتن جامهٔ خلافت که رنج خاری در چشم و استخوانی در گلو بر ایشان تحمیل می‌شد، تنها حمایت و کلام ولایت محور فاطمه ﷺ به یاری علی ﷺ قد علم کرده بود. فاطمه زهرا حمایت از حقانیت و راستی را از مادر خود به ارث برد که هر لحظه و هر وقت درود و مدح پیامبری که کائنات سلام و صلوات خود را به امر الهی نثار آستانش می‌کنند به او هدیه می‌گردد؛ چون که او تصدیق کرد پیامبر را روزی که همه از او رویگردان بودند و اموال خود را وقف دین و راه رسول کرد.» (عماد زاده، ۱۳۷۶: ۳۳)

شاعر برجسته معاصر هند در شعر خود دربارهٔ دفاع حضرت زهرا ﷺ از امام علی ﷺ را چنین بیان می‌کند:

بعد پیغمبر اسلام کو ملتی پناه خانہ بنت رسول کبریا کے ماسوا
پس از پیامبر اسلام، کجا می‌توانست پناه بگیرد؟ جز در خانه دختر پیامبر بزرگ، بعد از وفات پیامبر اکرم ﷺ، تنها جای امن برای اسلام خانه دخترش فاطمه زهرا ﷺ بود.

بین علی گوشه نشین زبراء بین محوکار زار کون دے داد دغا شیر خدا کے ماسوا
علی ﷺ در گوشه‌نشینی و زهرا ﷺ در میدان مبارزه مشغول است، چه کسی می‌تواند عدالت را برقرار کند جز شیر خدا؟ در زمانی که علی ﷺ به اجبار خانه‌نشین شد و فاطمه ﷺ در دفاع از حق مشغول مبارزه بود، هیچ‌کس جز علی ﷺ نمی‌توانست عدالت را اجرا کند.

فلتح اعظم کو جو لٹھکر سہارا دے سکے کس کے ہاتھوں میں تھی طاقت فاطمہ کے ماسوا
چه کسی می‌توانست به فاتح بزرگ یاری رساند؟ جز داستان نیرومند فاطمه ﷺ؟ تنها داستان فاطمه ﷺ بودند که قدرت و توانایی حمایت از بزرگ‌ترین فاتح اسلام علی ﷺ را داشتند. «بهبهانی» در شعر خود به این موضوع اشاره می‌کند که زن می‌تواند خارج از خانه هم وظایفی را بر عهده بگیرد؛ تنها مسئولیت امور خانه نیست بلکه می‌تواند خارج از خانه هم‌دوش مردان نقش‌های اجتماعی را بر عهده بگیرند و به نحو احسن انجام بدهد.

بیرون ز خانہ ہمرہ و ہمگام استوار در خانہ غمگسار و نوازشگرت شدم
دیگر تو در مبارزه بی یار نیستی یار ظریف و یاور سیمین برت شدم
(بهبهانی ۱۳۸۲: ۹۱)

به توانایی و قدرت زنان در شعر خود اشاره و آنها را به مشارکت اجتماعی دعوت می‌کند:

چو چنگ نغمہ ساز، فرو خواندی در گوش مرد، نغمہ ی ہمتایی
گفتی کہ: جفت و یار توام، اما نی بہر عاشقی و نہ شیدایی
اینسان کہ در جبین تو می بینم کرسی نشین خانہ ی شورایی
بر سر نوشت خویش خداوندی در کار خویش، آگہ و دانایی
(بہیانی، ۱۳۸۸: ۹۵)

مشارکت اجتماعی حضرت زینب (س) در طول تاریخ بسیار تاثیرگذار بود روحیہ انقلابی این بانوی ارجمند را در صحنہ عاشورا مشاہدہ می کنیم. در مراتب حضور اجتماعی و شجاعت این بانو بزرگوار تنها بہ چند نکتہ بسندہ می کنیم: «ابن زیاد در قصر خود در حالی کہ سر مطہر حضرت امام حسین (علیہ السلام) را روبہ روی او بود. با حضرت زینب کبری (علیہا السلام) مخاطب شد و گفت: «چگونہ دیدی آنچه خداوند با برادرت حسین کرد؟» بانو در پاسخ گفتند: «خدا را شکر می کنیم کہ شما را رسوا کرد و تکذیب نمود.» (ابن طالس، ۱۳۴۸: ۱۰۵). شاعر اردو زبان نیز در شعر خود بہ این امر اشارہ می کند و می گوید ابن زیاد از سر مستی و بہ ظاہر فتح و کامیابی خود با طعنہ و سرزنش زینب کبری (علیہا السلام) را مورد مخاطب قرار داد:

پکارا دیکھ کے زینب کو تب یہ حاکم شام سنے گا کون اب آل رسول کا پیغام
وقتی حاکم شام زینب (علیہا السلام) را دید مخاطب شد: اکنون چه کسی بہ پیام و پیغام اہل بیت رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) گوش خواہد داد؟
مٹا کے رکھ دیا میں نے تمہارے بھائی کا نام شہید ہو گئے دیکھا حسین کا انجام
من نام و نشان برادرت را از بین بردم و دیدی برادرت حسین کشتہ شد و عاقبت انجامش چہ شد؟
بلند آج سر افتخار ہے میرا عرب سے تا بہ عجم اقتدار ہے میرا
گفت: امروز سرم با افتخار بلند است، عرب تا بہ عجم در اختیار و اقتدارم است. (اعظمی، ۲۰۱۲: ۹۳)

زینب کبری (علیہا السلام) پس از شنیدن سخنان آن مرد بدکار، در پاسخ این جملہ معروف خود را بہ زبان آوردند و فرمودند: «ما رأیت الا جمیلاً» در صحنہ کربلا چیزی جز زیبایی ندیدم؛ زیرا خاندان پیامبر اکرم (صلی اللہ علیہ وسلم) جماعتی ہستند کہ خداوند حکم شہادت را بر آنها نوشتہ است و آنها بہ سوی سرای جاودان خود شافتند. (طاووس، ۱۳۴۸: ۹۴). پاسخ حضرت زینب (علیہا السلام) را شاعر اردو زبان این گونه بیان می کند.

یہ سن کے غیظ میں آئی بتول کی دختر صدا یہ دی کہ ہے غافل ترا خیال کدھر
دختر بتول با شنیدن این سخنان غضبناک شدند، زینب (علیہا السلام) گفتند: تو غافل! تو در خیالی.
خموش او زن بد نام کے ذلیل پسر جہاں میں آیہ تطہیر ہے مری چادر

خاموش باش ای بدکار و ذلیل خوار پسر، در جهان آیه تطهیر معروف و مشهور است آن چادر من است. جلال باپ کا نانا کا دبدبه لے لے بے کس میں تاب جو مجھ سے میری ردا لے لے ای بدکار تو جلال و شجاعت پدر و پدر بزرگم را ندیده‌ای؟ آیا کس جرات و قدرت دارد که چادر را از من بگیرد؟ (اعظمی، ۲۰۱۲: ۹۳)

راکعی، زن را سرشار از عشق و زندگی و تضمین کننده آینده بشر می‌داند. او زنان برجسته تاریخ را می‌شناسد، به آنان احترام قائل است. او سعی دارد به نقش خاص زنان بزرگ همانند: مریم علیها السلام، هاجر علیها السلام، خدیجه علیها السلام، فاطمه زهرا علیها السلام و زینب کبری علیها السلام در جامعه اشاره کند؛ نقشی که گاه به‌خاطر تفاسیر مردانه از تاریخ از آن غفلت ورزیده شده است.

من باده پیمای عشقم سرمست صهبای عشقم
از من سبوی محبت بستان که سقای عشقم
می بخشمت زندگی آری مسیحای عشقم
مشکن مرا بی بهانه ای مست، مبنای عشقم
تعبیر آیات دردم تفسیر معنای عشقم
(راکعی، ۱۳۸۷: ۵۰)

۲-۴. الگوگیری از زنان مذهبی

در تاریخ اسلام و ادبیات فارسی موضوعی است که در قرآن، احادیث و اشعار به آن پرداخته شده است. در زیر به برخی از آیات، احادیث و اشعار که به الگوگیری از زنان بزرگ، باایمان، از خود گذشته در راه خداوند و تأثیرگذار در تاریخ اسلام اشاره می‌کنیم.

۱-۴-۲. حضرت مریم علیها السلام

حضرت مریم به‌عنوان زنی پاک و نمونه‌ای از ایمان و تقوا در قرآن معرفی شده است. خداوند می‌فرماید: «وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ.» و (به یاد آور) هنگامی را که فرشتگان گفتند: ای مریم! همانا خداوند تو را برگزیده و پاک ساخته و بر زنان جهانیان برتری داده است. (آل عمران/ ۴۲)

۲-۴-۲. حضرت آسیه علیها السلام

آسیه به‌عنوان زنی باایمان و بااستقامت که در برابر ظلم و ستم ایستادگی کرد، معرفی شده است. خداوند می‌فرماید: «وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ.» (تحریم/ ۱۱)

و خداوند برای کسانی که ایمان آورده‌اند، به همسر فرعون مثل زده است. آنگاه که گفت: پروردگار! برای من نزد خویش در بهشت خانه‌ای بساز و مرا از فرعون و کردار او نجات بده و مرا از گروه ستمگر رهایی بخش.

۳-۴-۲. حضرت خدیجه علیها السلام

رسول اکرم صلی الله علیه و آله به حضرت خدیجه علیها السلام اشاره کرده و به داشتن چنین همسری افتخار می‌کرد؛ با عظمت از ایشان یاد می‌کردند. چنان چه فرمودند: «أَيْنَ مِثْلُ خَدِيجَةَ صَدَقْتَنِي حِينَ كَذَّبَنِي النَّاسُ وَ أَزْرَتَنِي عَلَى دِينِ اللَّهِ وَ أَعَانَتَنِي عَلَيْهِ بِمَا لَهَا إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَمَرَنِي أَنْ أَبْشُرَ خَدِيجَةَ بِنَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبِ الزُّمُرُدِ لَا صَحْبَ فِيهِ وَ لَا نَصَبَ.» (اربلی، ۱۳۸۱، ج: ۱، ۳۵۰)

کجا مثل خدیجه علیها السلام پیدا می‌شود؟! در آن هنگام که مردم مرا تکذیب کردند، تصدیق نمود و با ثروت خود برای پیشرفت دین خدا یاریم نمود. خدا به من دستور داده خدیجه علیها السلام را به قصر زمردی که در بهشت دارد و هیچ رنج و زحمتی در آن نیست، بشارت بدهم.

و هم چنین نقل شده است که روزی رسول خدا صلی الله علیه و آله در مسجد و در حضور مردم امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام را چنین معرفی کردند: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَلَا أُخْبِرُكُمُ الْيَوْمَ بِخَيْرِ النَّاسِ جَدًّا وَ جَدَّةً؟ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ عَلَيْكُمْ بِالْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ فَإِنَّ جَدَّهُمَا رَسُولُ اللَّهِ وَ جَدَّتُهُمَا خَدِيجَةُ الْكُبْرَى بِنْتُ خُوَيْلِدٍ سَيِّدَةُ نِسَاءِ الْجَنَّةِ.» (طبری، ۱۴۱۳: ۱۸۶)

ای مردم آیا امروز به شما خبر ندهم بهترین مردم را از جهت جد و جده [چه کسی است]؟ پاسخ دادند: آری ای رسول خدا! پیامبر فرمود: بر شما باد به حسن و حسین چرا که جد آن دو رسول خدا و جده آنان خدیجه کبری، سرور زنان بهشت است.

۴-۴-۲. حضرت فاطمه علیها السلام

حضرت فاطمه زهرا علیها السلام در فرهنگ اسلامی و شیعی به عنوان الگویی از کمالات انسانی، اخلاقی و معنوی برای مسلمانان، به ویژه زنان مسلمان شناخته می‌شود. پیامبر فرمودند: «ابْنَتِي فَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ» دخترم فاطمه سرور زنان عالم است. (بحار الأنوار، ۱۴۰۳، ج: ۴۳: ۲۲)

فاطمه زهرا علیها السلام سرور زنان عالم است. او الگویی برای تمام زنان در ایمان، پاکدامنی و فداکاری است. در کتاب الغیبه شیخ طوسی چنین آمده، «به الگو و اسوه بودن حضرت زهرا علیها السلام به خوبی اشاره شده است. امام مهدی علیه السلام می‌فرمایند: «وَفِي ابْنَةِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ.» دختر رسول خدا، الگوی مناسبی برای من است. (الطوسی، ۱۴۱۱ ق: ۲۸۶)

امام عسکری علیه السلام حضرت زهرا را حجت بر امامان معرفی نموده است: «نحن حجة الله على الخلق، وفاطمة حجة علينا». ما حجت خدا بر مخلوقات هستیم و حضرت فاطمه (س) حجت خدا بر خود ماست. (امینی گلستانی، ج ۱: ۱۷۳)

آکے فرعون کے گھر یاد خدا کرتی ہے زندگی موسیٰ عمران کو عطا کرتی ہے زن حتی در کاخ فرعون، نماد ظلم، خدا را یاد می‌کند و به او توکل می‌کند که زن منبع زندگی است؛ مانند مادر حضرت موسی که با شجاعت فرزندش را نجات داد. ظلم کی چھاؤں میں طے راہ وفا کرتی ہے اور کبھی حق کے نبیوں سے دعا کرتی ہے زن حتی در شرایط سخت و زیر ظلم نیز در مسیر وفا و حقیقت پایدار می‌ماند و برای هدایت و نجات، به درگاه خدا دعا می‌کند و از پیامبران طلب کمک می‌کند.

رہ کے شعلوں میں کبھی پھول کھلا دیتی ہے اپنے ہی گھر کو کبھی آگ لگا دیتی ہے زن در سخت‌ترین شرایط نیز می‌تواند مانند گلی در میان آتش شکوفا شود و زیبایی و امید بیاورد اما زن، گاهی، به‌دلیل خشم یا فداکاری، حتی حاضر است خانه خود را نابود کند تا حقیقت و عدالت برقرار شود. (اعظمی، ۲۰۰۵: ۱۳۳). در این شعر قدرت، استقامت و نقش حیاتی زن در تاریخ و الگوگیری از زندگی زنان برجسته تاریخ را به زیبایی توصیف می‌کند.

۳. نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر به بررسی سروده‌های شاعران برجسته‌ای همچون سیمین بهبهانی و فاطمه ارکعی در زبان فارسی و پیام اعظمی و عارف سحاب در زبان اردو پرداختیم. تحلیل‌ها نشان می‌دهد که شاعران هر دو زبان به مسائلی نظیر دفاع از حقوق زنان، جایگاه در خانواده، الگوگیری، جایگاه در اجتماع و رنج و مبارزه زنان در جامعه توجه داشته‌اند. در شعر فارسی، زنان به‌عنوان موجوداتی مستقل و دارای هویت فردی تجلی می‌یابند که پیوسته در جست‌وجوی آزادی و رهایی از قید و بندهای اجتماعی هستند. در سروده‌های این شاعران، زنان به‌عنوان نماد مستقل و همچنین موجوداتی با ارزش و افراد تأثیرگذار به جامعه به تصویر کشیده می‌شوند. نقد اجتماعی در شعر اردو نیز به وضوح نمایان است، جایی که شاعران به محدودیت‌ها و چالش‌هایی که زنان با آن مواجه هستند، پرداخت. بررسی این تحقیق نشان می‌دهد که با وجود تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی میان دو زبان، مضامین مشترکی در رابطه با جایگاه زن، مشارکت اجتماعی در اشعار آنها وجود دارد. شاعران معاصر ایرانی و اردو زبان به دفاع از حقوق زنان، ارزش و احترام آنها پرداخته‌اند. از تحلیل شاعران معاصر متوجه می‌شویم وجود زنان در جامعه مؤثر، مفید و قابل احترام است.

منابع

قرآن کریم.

ابن ابی الحدید، عبدالحمید (۱۴۰۴هـ)، شرح نهج البلاغه ابن الحدید قم: مکتب آیت الله مرعشی نجفی.

اربلی، علی بن عیسی (۱۳۸۱)، کشف الغمه، تبریز: بنی هاشمی.

ارکعی، فاطمه (۱۳۸۸)، رویای رنگین، تهران: علم.

اعظمی، پیام (۲۰۱۲)، والضحی، دهلی: امامیه دارالاشاعت، لکهنو: اول.

_____ (۲۰۰۵)، والفجر، دهلی: امامیه دارالاشاعت، لکهنو: اول.

بهبهانی، سیمین (۱۳۸۲)، مجموعه اشعار، تهران: نگاه.

پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲)، نهج الفصاحه، تهران: دنیای دانش.

شعیری، محمد بن محمد (بی تا)، جامعه الاخبار، نجف اشرف: مطبعه حیدریه.

طباطبایی، محمد حسین (۱۳۸۹)، تفسیر المیزان، چاپ پنجم، قم: انتشارات اسلامی.

محمدی نیا، اسدالله (۱۳۸۹)، تابستان، بهشت جوانان آنچه باید یک زن و مرد بدانید، چاپ سی ام.

قم: بسیط اکبر.